

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

**МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА»**

для студентів спеціальності «Фінанси і кредит»

Затверджено редакційно-видавничою
радою університету,
протокол № 2 від 28.06.2023

**Харків
2023**

Методична розробка до самостійної роботи з дисципліни «Українська мова» для студентів спеціальності «Фінанси і кредит» / Уклад.: Л. Я. Терещенко, А.М. Гомон. – Харків : НТУ «ХП», 2023. – 24 с.

Укладачі:

Л. Я. Терещенко
А. М. Гомон

Рецензент:

В. А. Сухоруков

Кафедра української мови

ВСТУП

У сучасній професійній освіті однією з важливих проблем є формування мовно професійної компетентності фахівців будь-якої галузі знань, а також визначення ролі термінології в цьому процесі.

Студенти опрацьовують фахову термінологічну лексику здебільшого під час вивчення спеціальних дисциплін. Проте рівень її засвоєння та нормативного використання залежить від сукупності мовних знань, навичок, умінь, необхідних для ефективного процесу професійної комунікації.

Сьогодні в економічній термінології відбувається змінення значення слів, переосмислення, нарощування нової семантики – все це, разом із утворенням нових слів, значно розширює і збагачує словник мови, підсилює його потенціал.

Підготовка фінансистів, працівників банківських установ та фахівців інших економічних спеціальностей економічного профілю передбачає необхідність формування їх високої мовної культури, ознайомлення з нормами української літературної мови, опанування мови спеціальності й досконалого вивчення сучасних економічних термінів і понять.

ТЕМА 1. Термін. Види, ознаки, функції та структурні типи термінів

Прочитайте текст і виконайте завдання.

Грошово-кредитне регулювання

Грошово-кредитні (монетарні) важелі є одними з основних інструментів економічної політики держави. Сутність державного регулювання економіки за допомогою грошово-кредитних інструментів полягає у впливі на грошову пропозицію та ціну кредиту.

Грошово-кредитна політика – це комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямований на регулювання економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці, забезпечення зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу. Здійснення державою продуманої грошово-кредитної політики передбачає розмежування її стратегічних і тактичних цілей. Стратегічна ціль грошово-кредитної політики має бути підпорядкованою загальним стратегічним цілям соціально-економічної політики держави: стабілізації сукупного обсягу виробництва, зайнятості та рівня цін. Тактичною метою монетарної політики є забезпечення внутрішньої стабільності грошей, тобто оптимальної рівноваги між попитом і пропозицією грошей. Визнаючи тактичні й оперативні завдання грошово-кредитної політики потрібно враховувати необхідність її диференціації залежно від конкретної макроекономічної ситуації.

Суб'єктом грошово-кредитної політики є держава в особі центрального банку й відповідних урядових структур – міністерства фінансів, скарбниці, органів нагляду за діяльністю банків і контролю за грошовим обігом, установ зі страхування депозитів та інші.

Тактика монетарної політики мусить бути гнучкою, тобто змінюватися відповідно до ситуації ринку. Реакцією держави на економічну кон'юнктуру є альтернатива - політика «дорогих грошей» - політика «дешевих грошей».

Політика «дорогих грошей» здійснюється зменшенням грошової пропозиції за умови інфляційного зростання економіки, коли потрібно стримувати сукупний попит. Політика «дешевих грошей» здійснюється збільшенням грошової пропозиції за умови неповної зайнятості, коли необхідно стимулювати виробництво.

Державна економічна політика, зорієнтована переважно на використання грошово-кредитних засобів, називається монетарною. Вона є найрезультативнішою в умовах розвинутої ринкової економіки, інституціональної та юридичної інфраструктури, домінування в суспільстві підприємницької психології, високого ступеня залежності економічних суб'єктів від кредитів та низьких або передбачуваних параметрів інфляції. Коли в державній економічній політиці переважають методи адміністративного регулювання, ефективність грошово-кредитної політики є незначною. У цьому разі виправдовує себе метод поетапного впровадження ринкових регуляторів грошово-кредитної системи.

Розрізняють такі види монетарної політики – **стимулювальну і стримувальну**.

Стимулювальна – проводиться в період спаду і має на меті «підбадьорення» економіки, стимулювання зростання ділової активності в боротьбі з безробіттям. Вона полягає в проведенні центральним банком заходів зі збільшення пропозиції грошей. Інструментами цієї політики є зниження норми резервних вимог, зменшення облікової ставки відсотка, покупка центральним банком державних цінних паперів.

Стримувальна – проводиться в період буму і спрямована на зниження ділової активності в боротьбі з інфляцією. Стримувальна (обмежувальна) монетарна політика полягає у використанні центральним банком заходів щодо зменшення пропозиції грошей. До них належить підвищення норми резервних вимог, підвищення облікової ставки відсотка та продаж центральним банком державних цінних паперів.

Основними регуляторами (засобами) грошово-кредитної політики в нашій країні є:

- *засоби прямого впливу*: грошова емісія; установлення межі кредиту НБУ, який надається урядові та банківським установам; пряме регулювання позичкових операцій банків тощо;

- *засоби опосередкованого впливу*: ставка міжбанківського кредиту, рефінансування комерційних банків, відсоткова політика; норма обов'язкових резервів; операції Нацбанку з держоблігаціями на ринку цінних паперів; дисконтна валютна політика, валютні інтервенції.

Існують і методи грошово-кредитної політики – сукупність прийомів і операцій, за допомогою яких суб'єкти цієї політики впливають на об'єкти

для досягнення поставленої мети. Їх поділяють на *загальні* (впливають на ринок позикових капіталів у цілому) та *селективні* (впливають на конкретні види кредиту чи кредитування окремих галузей, фірм тощо).

Також існують *прямі методи грошово-кредитної політики* – це адміністративні заходи у формі різних директив ЦБ стосовно обсягу грошової пропозиції та ціни на фінансовому ринку. Реалізація цих методів дає найшвидший економічний ефект.

Непрямі методи регулювання грошово-кредитної політики впливають на мотивацію поведінки господарюючих суб'єктів за допомогою ринкових механізмів, мають великий часовий лаг (певний період часу між моментом виникнення потреби в застосуванні тих чи інших заходів у сфері грошово-кредитної політики, усвідомленням такої проблеми і початком реалізації); наслідки їх застосування менш передбачувані, ніж у разі використання прямих методів. Однак їх застосування не призводить до деформації ринку.

В Україні застосовують методи *девальвації* та *ревальвації* національної валюти. *Девальвація* стосується дій, спрямованих на зниження обмінних курсів національної валюти щодо іноземних валют. *Ревальвація* пов'язана з діями щодо підвищення курсу національної валюти відносно іноземних валют. Девальвацією стимулюється експорт і споживчий попит на внутрішньому ринку. Ревальвацією стимулюється імпорт і приплив іноземних інвестицій.

Для регулювання курсу національної валюти в бік девальвації чи ревальвації (найоптимальніший варіант валютної політики передбачає підтримку стабільного курсу національної валюти) застосовують засоби дисконтної валютної політики, девізної валютної політики та адміністративні засоби валютних обмежень.

Дисконтна валютна політика (опосередкований метод впливу на валютний курс) полягає в зміні процентних ставок за кредит з метою регулювання попиту на позичковий капітал. Підвищення процентних ставок завдяки збільшенню попиту на іноземну валюту зумовлює зростання її курсу, зниження процентних ставок веде до зменшення курсу іноземних валют завдяки збільшенню попиту на позичковий капітал.

Девізна валютна політика (прямий метод економічного впливу на валютний курс) полягає в регулюванні валютного курсу національної валюти через купівлю та продаж власної або іноземної валюти (валютну інтервенцію) на фінансових ринках, що впливає на змінення попиту і пропозиції на

валютному ринку. Валютна інтервенція здійснюється за рахунок використання золотовалютних резервів НБУ: банківського золота, іноземної валюти або коштів на рахунках за кордоном, цінних паперів в іноземній валюті тощо.

Основним документом монетарної сфери, згідно з яким Національний банк здійснює комплекс заходів щодо регулювання грошового обігу та кредитування економіки, спрямованих на забезпечення стабільності національної валюти, підвищення ефективності функціонування банківської системи, створення монетарних передумов для економічного зростання та підвищення рівня зайнятості є *Основні засади грошово-кредитної політики на поточний рік*. Цей документ визначає завдання грошово-кредитної політики та показники діяльності Національного банку України у середньостроковій перспективі для забезпечення стабільності грошової одиниці України та враховують тенденції та прогноз розвитку економіки, бюджетної сфери та грошово-кредитного ринку.

Завдання

1. Випишіть із тексту по 5 прикладів загальнонаукових, міжгалузевих і вузькоспеціальних термінів. До вузькоспеціальних термінів напишіть дефініції.

2. До поданих дефініцій доберіть терміни.

- Продовження строку чинності договору, угоди, векселя.
- Введення в обіг грошей, акцій, облігацій та інших цінних паперів.
- Проведення безготівкових розрахунків за товари, послуги, цінні папери відповідно до двосторонніх зобов'язань.
- Повідомлення, яким сповіщається про змінення в стані взаємних розрахунків про переказ грошей, висилання товарів і т. ін.
- Фінансова санкція за несвоєчасне виконання грошового зобов'язання.
- Будь-яка операція з використанням банківського рахунку.
- Показники грошової маси в обігу.
- Можливість швидкого переведення активу в готівку без істотної втрати його вартості.

Слова для довідки: авізо, пролонгація, трансакція, ліквідність, пеня, емісія, кліринг, грошові агрегати.

3. Доведіть, що слово «біржа» є терміном.

4. Випишіть по 3 приклади термінів до кожного структурного типу (кореневі, похідні, складні слова та ін).

ТЕМА 2. Становлення фінансово-кредитної термінології

Прочитайте текст і виконайте завдання.

Формування і розвиток термінології фінансів та кредиту

Українська фінансово-кредитна термінологія, як і економічні термінології інших мов, є продуктом багатовікового розвитку. Для того щоб описати склад і структуру, зрозуміти основні тенденції розвитку сучасної фінансово-кредитної термінології, необхідно враховувати історію становлення фінансової науки в Україні, а також простежити ті змінення, що відбувалися в термінології фінансів та кредиту впродовж тривалого часу її формування.

На **ранньому** етапі творення економічного, а отже, й фінансово-кредитного словникового фонду, основним фактором, під впливом якого з'явилися економічні найменування, виступала безпосередньо економічна, фінансова практика. Навіть у дописемний період лексика, що обслуговувала життєво важливі галузі економіки, мала виразні риси системно організованої стихійної термінології.

Як історична категорія фінанси з'являються одночасно з виникненням держави, розподіленні суспільства на класи. У сфері економічних відносин це виражалося в тому, що держава мала свої прибутки і витрати. У Київській Русі в період феодалізму одним із основних джерел доходів казни була данина від населення, яку збирали переважно в натуральній формі і збирали з усього: з кожної душі (подушне), із землі, з диму, з рала тощо.

Лексика на позначення різного роду данини, платежів, податків, яке сплачувало підневільне населення на користь держави, великих землевласників, стала початком формування терміносистеми фінансів і кредиту і зафіксована у найдавніших пам'ятках Київської Русі. Зокрема, у «Руській Правді» є такі слова на позначення фінансово-кредитних відносин: *дань* – данина грошми або в натуральній формі; *вира* – 1) грошовий штраф, який заміняв смертну кару; 2) грошовий штраф за різні злочини; *дикая вира* – вира, сплачувана всією громадою; *вирьникъ* – збирач вири; *вина* – загальна назва грошового штрафу, *скотъ* – у значенні «гроші», *скотьница* – скарбниця, *мито*, *митникъ*.

Назви кредитних відносин представлені словами *позичити* (дати в борг), *долгъ* – борг; *должникъ*, *доложньовати* – мати борг; *застава*, *закладъ*,

закладникъ (той, хто дає в заклад). У значенні «процент» у давньоруських пам'ятках вживалися слова: *ростъ, лихва*.

У ранній період формування фінансово-кредитної терміносистеми намітилася тенденція, яка особливо розвинулася в наступні періоди її становлення, – переосмислення значення слова, внаслідок чого один і той самий термін у різних терміносистемах мав різні значення. Наприклад, слова *вина, вага* в різних значеннях входили до різних терміносистем, що у свою чергу зумовлювало появу міждисциплінарної, міжнаукової омонімії. Так, термін *вина* в значеннях «провина», «провинність», «кара», «судова справа» належить до юридичної терміносистеми, а в значеннях «оплата за суд», «грошовий штраф», «позичені гроші, борг» – до фінансово-кредитної.

У процесі подальшої термінологізації нерідко відбувається і звуження значення слова. Наприклад, термін *мито* в давньоруській мові мав значення: 1) плата, нагорода, мзда; 2) податок; 3) особливий вид торгового мита; 4) місце, де збирали мито. У XIV- XV ст. *митом* називали оплату за право торгувати, щось одноразово продавати. Засвідчено також і похідний термін *митьце* в значенні «проїждже мито». У словнику Б. Грінченка термін *мито* подано в двох значеннях: податок на товари й оплата за право торгувати.

Поряд із питомими назвами в складі фінансово-кредитної термінології давні джерела засвідчують також іншомовні слова переважно латинського або німецького походження, засвоєні через польське посередництво, наприклад: *депозитъ, кредиторъ, індукта, евекта, асигнація, асекурація, акавція, екзакція, екзакторъ*.

З німецької через польську запозичено слово *боркчъ*, яке з XVIст., вживали в значенні «в кредит». Спочатку цей термін використовувався як синонім до власне українських слів *позичати, позика, позичка, винне, винувате*, згодом витіснивши два останніх з ужитку. Наприкінці XVIII ст. з німецької мови запозичено італ. термін *банк*. У XIV ст. банківські операції набули значного розвитку в Італії, потім у Німеччині, Нідерландах, в XVII-XVIII ст. з'являються банки в Англії, а з 1783 р. в Україні.

На цьому етапі формування фінансово-кредитної термінології досить широко представлена синонімія, що є наслідком міжмовних контактів і відсутності чіткої фіксації галузевих понять. Так, термін *податокъ* мав синоніми *подать, пошлина, мито, індукта, евекта, цло; доходъ – дань, дачка, даток, данина, поплати, поплатокъ* тощо. Синонімія як явище негативне для

термінології є свідченням недосконалості, відкритості, стихійного розвитку тогочасної термінології.

Протягом XVI-XVIII ст. спостерігається процес вироблення фінансово-економічної термінології на основі автохтонних лексико-словотворчих ресурсів і засвоєння іншомовної термінології. Вона характеризується багатством словникового складу, в ній чітко виділяються тематичні групи слів на позначення данин, податків, зборів, грошово-кредитних, платіжних операцій.

На становлення будь-якої термінологічної системи, її організацію, вироблення певних засад, стандартизацію та розвиток галузевих термінологій впливає багато факторів. Серед найважливіших є історія та розвиток країни й, відповідно, національної мови, як засобу комунікації, акумуляції накопиченого досвіду та передання його наступним поколінням. Процеси, які відбувалися в Україні в XIX-XX ст., внесли відповідні зміни й у формування фінансово-кредитної термінології. Із розширенням міжнародних стосунків збільшується кількість іншомовних термінів: *аванс, авізо, акцент, бюджет, капітал, емісія, інкасо, такса, тариф, чек* та ін.

В усіх сферах української економічної термінології (особливо фінансово-банківській), а також у термінології інших наук найбільш продуктивними були 20-ті роки XX ст. Протягом цього періоду було видано 4 підручники з фінансової науки, 4 збірники «Праці комісії для виучування фінансових справ» за ред. Л. Яснопольського та лекційні курси для студентів економічних спеціальностей, а також 5 термінологічних словників.

У 30-ті роки з відомих суспільно-політичних причин розвиток української наукової термінології був призупинений, а Інститут української наукової мови ліквідовано. Було зруйновано всі самостійні наукові традиції творення й унормування термінології фінансів. До української термінології почали надходити російські терміни фінансів та кредиту. Уся українська фінансова наука була практично знищена. Фактично протягом кількох десятиліть ніхто серйозно не займався теоретичними проблемами фінансів та кредиту.

Протягом 50-х–80-х рр. XX ст. науковці відновили роботу в галузі української термінології та термінографії, починає розвиватися системний комплексний підхід до вивчення термінології та започатковується дослідження окремих терміносистем. Важливим явищем тієї доби став вихід «Роїсько-українського словника соціально-економічної лексики» С. Воробйової та Т. Моло-

дід (1966 р.), який найкраще відображає стан тогочасної української фінансово-економічної термінології, бо в ньому велика кількість термінів, що стосуються економічної, фінансової, банківської та бухгалтерської сфер. Цей словник відображає так звану «нормалізацію» української економічної термінології, а саме: вилучення українських термінів та заміну їх кальками з російської мови або запозиченими через російську мову термінами: *акційник* – *акціонер*, *асигната* – *асигновка*, *добуток гуртовий* – *доход валовий*, *зиск* – *прибуток*, *векселедержець* – *векселедержатель*, *убезпечення* – *страхування*, *уторг* – *виручка*, *державна скарбниця* – *казначейство*, *обігові кошти* – *оборотні засоби*. У словникарстві виникла традиція – подавати український термін у словнику на другому місці або взагалі не наводити. Українська економічна термінологія 30-х–80-х років характеризується послабленням термінотворення, звуженням сфери функціонування. Розвиток фінансово-кредитної термінології внаслідок дії позамовних чинників відбувався під значним впливом і за зразком російської, що не сприяло її систематизації та унормуванню і певною мірою зумовило її сучасні проблеми.

Наприкінці ХХ ст. розпочинається новий найпродуктивніший етап розвитку української наукової мови. У цей період відбувається розширення фінансової науки України, формування її самостійних напрямків, а саме: теорія фінансів, державні фінанси (податкова справа, митна та бюджетна система, державні цільові та позабюджетні фонди), фінанси суб'єктів господарювання, фінансовий ринок та фінансові послуги, історія фінансів України, історія фінансової науки, міжнародні фінанси та ін.

З великою інтенсивністю розвивається та поширюється економічна термінологія, особливо фінансова. Відбувається так званий «термінологічний вибух», який обумовлює запровадження великої кількості нових термінологічних одиниць. В економічній термінології виникає багато іншомовних запозичень: *бартер*, *дивіденд*, *єврочек*, *маркетинг* тощо. З російської мови надходять такі терміни-кальки, до яких утворилися українські синонімічні назви: *неустойка* – *забезпека*, *недоїмка* – *недоплата* тощо. Часто зустрічаються жаргонізми, які свідчать про специфічність ринкової економіки: *валютний коктейль*, *гарячі гроші*, *дешеві гроші*, *голод доларовий або грошовий* та ін. Надзвичайно широко з'являються в ужитку синоніми, які є важливими, але

небажаними в термінологічних системах: *витрати – видатки, затрати; процент – відсоток; кредитор – позикодавець, позичкодавець; кошти – гроші; дохід – прибуток, зиск* та ін.

Поряд з використанням запозичених і гібридних термінів у мові вживаються українські відповідники, наприклад: *квazігроші - регіональні гроші, ремітент – перший векселетримач, евальвація – оцінювання* та ін.

У сучасній українській мові збільшується кількість економічних термінів, відбувається їх якісне вдосконалення, пристосування до мовних норм, спостерігається розширення семантики загальноновживаних термінів. Українська економічна термінологія формується з урахуванням національних традицій та міжнародної практики термінотворення.

В Україні національне відродження сприяло появі нових можливостей у формуванні фінансово-кредитної термінології, створенню нових україномовних підручників та навчально-методичних матеріалів.

Сьогодні в Україні друкуються спеціальні періодичні видання - «Фінанси України», «Вісник Національного банку України». З 90-х років видано майже 30 словників української економічної термінології, серед яких одним із найвишнєзначніших є «Фінансовий словник». Ці словники подають найповнішу термінологію цієї галузі й одержали високу оцінку фахівців і мовознавців.

Увага до економічної терміносистеми є постійною й безперервною, адже сама галузь економіки є надважливою в діяльності суспільства. Сучасна економічна термінологія засвідчує її високу продуктивність і повсякчасну вживаність економічних лексичних одиниць не тільки в науковому, але й у текстах інших стилів.

Завдання

1. Назвіть основний фактор появи економічних найменувань.
2. Розкажіть про появи фінансів як історичної категорії, і в чому це виражалось у сфері економічних відносин.
3. Поясніть, що значить «міжнаукова омонімія», і укажіть причину її появи. Наведіть приклади міжнаукових омонімів з вашого фаху.
4. Назвіть основні етапи розвитку і становлення фінансово-кредитної термінології.

5. Укажіть періоди небувалого розвитку економічної термінології і його причини.

6. Охарактеризуйте розвиток кредитно-фінансової термінології кінця ХХ – поч. ХХІ ст.

7. Знайдіть у тексті власне українські терміни, що входять до сучасної економічної термінології.

8. Випишіть приклади вживання термінів-дублетів.

ТЕМА 3. Походження термінів

Прочитайте текст. Значення незнайомих термінів дивіться в словнику. Виконайте завдання, подані після тексту.

Роль греко-латинських запозичень у формуванні української економічної термінології

Загальновідомо, що запозичення іншомовних слів є закономірним процесом розвитку мови. У галузі термінології інтернаціоналізація словникового складу мови особливо помітна, бо сама наука дедалі більше інтернаціоналізується, і цей процес відбувається неупинно: кожна наука постійно вдосконалює свою термінологію в міру розвитку й поглиблення наукових знань.

У системі сучасної української економічної термінології, що склалася на ґрунті широкого та всебічного використання всіх ресурсів загальнонаціональної мови, інтернаціональні терміни є її органічною частиною. Зафіксувати досягнення людської цивілізації, проаналізувати й узагальнити господарські явища та досягнення через появу нових понять допомагає досконала наукова термінологія, яка виходить за національні рамки.

Аналіз інтернаціоналізмів у сучасній економічній термінології показав, що найчисленнішою групою термінів є ті, які створювалися на основі запозичень з класичних мов – давньогрецької і латинської чи створені за допомогою греко-латинських елементів і майже на 30-40 відсотків базуються на цих мовах.

Серед економічних термінів фіксуємо такі грецькі запозичення: *іпотека, криза, економія, монополія, моносонія, олігополія, поліполія, тезаврування (тезаврація)* та ін.

Латинських запозичень на позначення економічних понять в українській мові значно більше, ніж грецьких, незважаючи на те, що проникли вони в словниковий склад значно пізніше. «Словник іншомовних слів» фіксує понад 300 термінів латинського походження на позначення соціально-економічних понять, зокрема: *акція, дебет, девальвація, дивіденд, інфляція, квота, ліцензія, монетаризм, номінал, пролонгація, ремісія, санація, трансакція, фіск* та ін.

На сьогодні важливо визначити роль цих запозичень у формуванні української економічної термінології, простежити початкові етапи входження їх до питомого словникового складу. Взаємодія грецької та української мов не припиняється впродовж віків, особливо після прийняття християнства, в епоху Київської Русі, коли вплив грецької мови відбувався як усно, так і через писемність, а з XVI ст. (зі збільшенням в Україні мережі навчальних закладів, де вивчалася грецька мова) з'являється багато наукових понять, наукових термінів. Запозичення передавалися вже не через грецькі писемні джерела, а найчастіше через латинську мову, з якої засвоювалися терміни грецького походження.

Проникнення латинських слів до української мови інтенсивно розпочинається з виділення її в самостійну мову української народності (XIV – XV ст.). Поява термінів-латинізмів в українських писемних пам'ятках була пов'язана з тим, що латинська мова стала на той час мовою науки й важливим навчальним предметом у братських школах та Києво-Могилянській академії, виконуючи роль посередника в запозиченні. Латиною були перекладені праці давньогрецьких філософів Ксенофонта, Платона, де зустрічаються міркування з економічних питань, зокрема в трактаті Аристотеля «Економіка», описано організацію багатства в маєтку рабовласника. Латиною писали свої твори такі визначні діячі, як С. Яворський, Ф. Прокопович, а пізніше Г. Сковорода. Оскільки наука про народне господарство була невіддільна від філософії, то вже в працях Г.С. Сковороди ми зустрічаємо термін «*економія*»: «...узнал, что ми в экономик крошечнаго мира нашего». Крім того, латинські терміни найширше були представлені в актових книгах української мови, і потрапили вони в українські ділові документи через посередництво чеської та польської мов. Про це свідчать «Волинські грамоти» XVI ст., де зустрічаються латинські терміни на позначення майново-правових понять. Так, поняття «*духовний заповіт*» передавалося терміном *testamenta*; «*застава*» – *obligatio*; «*посаг*» – *dotalitium*; «*спадщина*» – *divisio*; «*збір податків*» – *exactio*;

«дарчі записи» – *donatio* та ін.; «Словарь древнего актового языка северо-западного края и царства польского» М. Горбачевського (Вільно, 1874), а також «Малороссийско-червонорусский словарь живого й актового языка» Ф. Пискунова (К., 1882). Фіксує їх і «Словник староукраїнської мови XIV-XV ст.», наприклад: *ревизія*, лат. *revisio* «перегляд»; *контрактъ*, лат. *contractum*; *концесія*, лат. *concession* «дозвіл, уступка» та ін.

Доба раннього капіталізму була й добою народження сучасних наук, зокрема політекономії, яка відчувала гостру потребу в науковій термінології. Особливо українській науковій мові бракувало абстрактної лексики, здатної обслуговувати різні сфери суспільного життя. Найбільш повне уявлення про обсяг запозиченої лексики дають «Словарик (Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів» В. Долманицького (Київ, 1906) та «Словар чужих слів» З. Кузелі і М. Чайковського (Чернівці, 1910), де зафіксовано близько 200 тогочасних економічних термінів. Базові терміни-інтернаціоналізми, що стосувалися економіки, відображені також у працях І. Франка, М. Грушевського, Лесі Українки та ін., наприклад: *економіка*, *економічний*, *індемнізація*, *криза* (у фонетичних варіантах (*кризис*, *крізіс*), *конфіскація* (*конфіската*), *монополія* (*монополь*), *експропріація*, *латифундія*, *локація* та ін.

Разом із тим у цей же час відбуваються бурхливі дискусії щодо чистоти української літературної мови, в яких дуже гостро ставилося питання про вживання іншомовних слів. Пуристи-реформатори прагнули очистити українську термінологію від інтернаціоналізмів, замінивши їх питомими еквівалентами: *криза* – перелом; *дивіденд* – подільний бариш; *дебет* – довг, винне; *дамно* – збиток; *гарантія* – безпека; *конкуренція* – навперегінка; *кредит* – позичання; *функції* – відправи та ін. Частина іншомовних слів подавалася в народній трансформації: *контрахти* замість контракти, *дзбанок* (банк), *рандарство* (орендарство) та ін.

І. Франко виступив з гострою критикою пуристів, дотримуючись принципу поміркованого поєднання національних та інтернаціональних елементів. Він заперечував як невмотивоване запозичення іншомовних слів, так і діаметрально протилежне явище вузьконаціонального пуризму, вважаючи, що для всіх термінів (як власне українських, так і запозичених) необхідним є «...приноровлення їх до духу і звукових правил рідної мови», тобто її фонетичним, морфологічним, орфографічним нормам тощо.

Ці міркування стосуються й української економічної термінології, яка, формуючись на національній основі, постійно поповнюється іншомовними запозиченнями, що органічно ввійшли до її складу. Зокрема:

1. У системі економічної термінології спостерігаємо випадки паралельного вживання термінів-інтернаціоналізмів та суто українських термінів: *економіка – господарство, акумуляція – нагромадження, індустрія – промисловість, аукціон – торги, експлуатація – визискування, репродукція – відтворення*.

2. Українські відповідники, що мають латинську основу без закінчення: *бонус, номінал, актив, дефіцит, дивіденд і т. п.*

3. Грецькі та латинські терміни, що мають українізовану граматичну форму: *економіка, іпотека, емісія, індексація, оренда, квота* тощо.

4. Чимало термінів латинського походження потрапило до української економічної термінології через німецьку, французьку, італійську, англійську мови, наприклад: *капітал* (нім. Kapital, лат. Capitalis); *інвестиція* (нім. Investition, лат. investio); *акциз* (фр. accise, від лат. accasia); *акредитив* (фр. accredif, лат. accrediter); експорт (англ. export, лат. exportare); *імпорт* (англ. import, лат. importare).

5. Наявність термінологічних одиниць змішаного типу: *мікроекономіка, макроекономіка, суборенда, квазігроші* та ін. Більшість термінів цього розряду становлять терміни-словосполучення, що з'явилися в українській економічній термінології переважно на сучасному етапі і свідчать про усталеність в українській мові цих лексичних одиниць: *економічна експансія, економіка виробничої сфери, емісійний прибуток, курс облігацій, золоті аукціони, нуліфікація грошей* та ін.

Проаналізовані терміни-інтернаціоналізми в українській мові добре адаптувалися до її фонетичних та граматичних норм.

Отже, запозичення з давньогрецької та латинської мов за кілька століть свого функціонування в економічній термінології відіграли лише позитивну роль у формуванні словникового складу, міцно утвердилися в українській мові і становлять її невід'ємну частину.

Завдання

1. Назвіть мови, які вважають класичними.

2. Вставте в речення замість крапок слова-відповіді: *На початку свого становлення українська термінологія черпала терміни передусім з . . . мови, що було пов'язано з У подальшому разом з іншими європейськими народами українці поповнюють свою лексику запозиченнями з . . . мови.*

3. Назвіть шляхи появи термінів-латинізмів в українських писемних пам'ятках.

4. Знайдіть інформацію і поясніть, що значить «братські школи».

5. Поясніть, хто такі пуристи.

6. Дайте визначення гібридотермінам. Знайдіть їх у тексті та наведіть приклади з вашого фаху.

7. Доберіть до поданих іншомовних термінів українські, утворивши синонімічні пари: *аукціон, дилер, інфляція, ліміт, компенсація, кредитор, санація, трейдер, фінанси.*

ВПРАВИ ТА ТЕСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Завдання 1. Напишіть 5 термінів вашого фаху з дефініціями. Складіть з ними речення.

Завдання 2. Випишіть зі словника 15 іншомовних фахових термінів. Укажіть, з якої мови вони запозичені. Доберіть до них, якщо можливо, українські відповідники.

Завдання 3. Поясніть етимологію термінів: *ажіо, акредитив, банк, фінанси.*

Завдання 4. Прочитайте подані слова і словосполучення. Вилучіть ті, що не відповідають вимогам до термінів. Згрупуйте терміни за структурою (*кореневі, похідні, складні слова та ін.*).

Дебет, кредитор, гарант, відплив капіталу, акциз, векселедавець, ревальвація, довгостроковий кредит, монополія, споживчий кошик, держбюджет, дефіцит, СЕП (система електронних платежів), кошторис, чорний ринок,

прибуток, вексельний портфель, авізо, економетрія, диск, підвищення курсу валют, втеча від грошей, євровалюта, індосат.

Завдання 5. Зробіть аналіз поданих нижче термінів за схемою:

- вид (загальнонауковий, міжнауковий чи власне науковий);
- походження (власний чи запозичений);
- структура (простий, похідний, складний або ін.);
- спосіб творення (безафіксний, префіксальний, основоскладання або ін.)

Центробанк, скарбниця, депозитор, чекодавець, дохід, девальвація, нарахування, МВФ, емісія цінних паперів.

Завдання 6. Виберіть варіант правильної відповіді: *В українській економічній термінології найбільше запозичених термінів з мови:*

- а) латинської; б) грецької; в) англійської, г) німецької.

Завдання 7. Запозичення з французької мови подано в рядку:

- а) аванс, акцепт, форс-мажор, вальвація; в) біржа, чек, вексель, аваль;
б) депозит, акциз, дебет, дисконт; г) жиро, банк, дилер, фонд

Завдання 8. До поданих іншомовних термінів доберіть українські відповідники, утворивши синонімічні пари: *бізнес, індекс, декларація, директива, економія, конвертованість, ліцензія, легітимний, моніторинг, преференція, пролонгація, сертифікат, стагнація.*

Завдання 9. Напишіть антоніми до термінів: *монополія кредитор, фіксований курс (валюти), інфляція, власний капітал, векседавець, передоплата, баланс, національна валюта, бланковий кредит, ажіо.*

Завдання 10. Поясніть значення термінів-паронімів: гонорант – гонорат, трейдер – трейдинг, референція – преференція, ліцензія – ліценсія, показник – показчик, профіт – профіцит, акція – акцесія, консигнат – консигнатор – консигнація, банк – банко, асигнівка – асигнування.

Завдання 11. Із поданих в дужках паронімів виберіть необхідний і напишіть словосполучення.

Внески (акціонерні, акціонерські), операції (банкові, банківські), переказ (кредитний, кредитовий), картка (дебетова, дебетна), передача землі (без-

платна, безоплатна), форма розрахунків (векселева, вексельна), чек (лімітний, лімітований), успіх у (професійній, професійній) діяльності, кошик (споживний, споживчий), маркетинговий (дослід, дослідження).

Завдання 12. Випишіть зі словника по п'ять фахових термінів-синонімів, термінів-антонімів, термінів-паронімів.

Завдання 13. Поясніть значення поданих професіоналізмів, що вживаються в економічній літературі. Зверніться до енциклопедії. Доберіть до них синоніми.

Валютний кошик, валютна змія, гроші гарячі, гроші короткі, гладкий кіт, ринок ведмедів, ринок биків, повітряна яма, підбитий баланс.

Завдання 14. Розкрийте значення фразеологізмів.

Голод грошовий, ножиці цін, блакитні (голубі) фішки, повітряна куля, сірий ринок, шокова терапія, бронзовий вексель, голий опціон, золота картка, дно кам'яне.

Завдання 15. Поясніть, для позначення яких економічних процесів використовують подані нижче загальноживані слова. Уведіть їх у контекст.

Відмивання, заморожування, зваблення, перекачування, прокручування, поїдання.

Завдання 16. Виправте, де потрібно, орфографічні помилки в написанні термінів.

Ажіотаж, аутентичний, акредитив, банк гарант, валютний кліринг, співробітництво, гривнівий еквівалент, демпінг-валютний, дистриб'ютор, грошово розрахункові операції, бізнесплан, внутрішньо-банківська платіжна система, девідент, кредитно-грошова політика, лізинг, вексельне дос'є, центральний банк України, торговопромисловий капітал, платіжно розрахункові документи, квазі-гроші, форс-мажор, євро-кредити, бізнес-план, оренда, бескоштовна акція, суб-рахунки, фючерна угода.

Завдання 17. Виправте стилістичні помилки.

Валютні відношення між країнами, заощаджувальна книжка використовується в якості міжнародних розрахунків, випуск в оборот цінних папе-

рів, одноособне володіння, сметова вартість, показчики акціонерського капіталу, оцінка зворотних засобів у грошовому вираженні, особовий підпис, риночні ціни, контрактна стоїмість, за виключенням товарів і послуг, співставляти факти, у найближчий час.

Завдання 18. Відредагуйте текст.

Грошово-кредитні відношення займають особливе місце в системі риночних відношень, тому що без грошей і кредита не існує риночної економіки. Одним із головних інструментів державного регулювання економіки являється грошово-кредитна, або монетарна політика.

Грошово-кредитна політика – це здійснюване центральним банком країни регулювання кількості грошей в обороті з метою забезпечення доступу к кредиту в об'ємах і за процентами, які б забезпечили ефективне функціонування національної економіки. Вона заключається в розробленні та здійсненні системи заходів, за допомогою яких держава здійснює грошову пропозицію та регулювання грошової маси для стабілізації економіки.

Сутність данної політики заключається у регулюванні об'єму грошової пропозиції для стабілізації економіки. Під час спаду виробництва грошово-кредитна політика зводиться до стимулювання.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Авраменко В. Формування термінологічної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. Збірник наукових праць Уманського ДПУ. Умань, 2021. Вип. 4. С. 21-26.
2. Архипенко Л.М. Синонімія і варіантність в системі української економічної термінології. Філологічні науки. Молодий вчений, 2017. №9 (49). С. 233-236.
3. Бондаренко Г. Професійна термінологія як засіб формування мовленнєвої компетенції майбутнього фахівця. Збірка наукових праць Бердянського ДПУ. Бердянськ, 2004.
4. Вознюк Г., Наконечна Н. Чужослови в системі української фінансово-економічної термінології : проблеми адаптації. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології, 2016. № 842. С.48-50.
5. Kovalevsky Makro A5 doc. Український державний університет фінансів і міжнародної торгівлі. 2016.
6. Ковальська Н.А. Становлення і розвиток української економічної термінології. Практикум з української мови для студентів I курсу. Одеса : ОНЕУ, 2012. 62 с.
7. Козловець І. І. Особливості фінансової кредитної термінології початкового етапу формування. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. Київ, 2014. № 29. С.73-82.
8. Козловець І.І. Лексико-семантичні особливості фінансово-кредитної термінології // Наукові записки Ніжинського ДПУ. Серія : Філологічні науки. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013. С.210-214.
9. Конівіцька Т. Фразеологічні одиниці в системі української економічної термінології. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології. Львів, 2016. № 842. С.73-76.
10. Кравченко Т.П., Шарата Н.Г., Лук'яненко Д.В. Українська мова (за професійним спрямуванням). Миколаївський національний аграрний університет. Миколаїв, 2012. 306 с.
11. Лазарєва О.В. Грошово-кредитна політика держави.
<https://lib.chmnu.edu.ua>.

12. Онуфрієнко Г.С. Роль греко-латинських запозичень у формуванні економічної термінології. Науковий стиль української мови. Київ, 2006. 312 с.
13. Словник фінансових та економічних термінів. – Bankchart.com.
14. Петрина О.С. Антонімічні відношення в терміносистемі банківської сфери. Науковий вісник ДДПУ ім. І. Франка. Серія : «Філологічні науки», «Мовознавство», 2015. № 4. С.138-144.
15. П'ятецька О. Пароніми в професійній мові економіста. Культура слова, 2010. № 73. С.144-148.
16. Юнін О.С., Круглова О.О., Савельєва М.О. Фінансово-економічний словник. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2018. 164 с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ТЕМА 1. Термін. Види, ознаки, функції та структурні типи термінів.	4
ТЕМА 2. Становлення фінансово-кредитної термінології	8
ТЕМА 3. Походження термінів.....	13
ВПРАВИ ТА ТЕСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	17
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	21
ЗМІСТ	23

Навчальне видання

Методична розробка до самостійної роботи з дисципліни
«Українська мова»
для студентів спеціальності «Фінанси і кредит»

Укладачі: **Терещенко** Любов Яківна
Гомон Андрій Михайлович

Відповідальна за випуск доц. *Чернявська С. М.*
Роботу рекомендувала до видання доц. *Крimeць О. М.*

В авторській редакції

План 2023 р., поз. 618.

Підписано до друку (дата підпису проректора) _____ 2023 р.
Гарнітура Times New Roman.

Видавничий центр НТУ «ХПІ».

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 5478 від
21.08.2017 р.

61002, Харків, вул. Кирпичова, 2

Самостійне електронне видання